

проанализированы основные подходы к толкованию сущности. Конкретизированы основные аспекты педагогического целеполагания. Доказано, что именно через педагогическую цель реализуется системообразующая функция педагогической деятельности.

Ключевые слова: педагогическое целеполагание, образование, личность, цель, общество, нужды.

Beletskiy A. The Place of Pedagogical Goal-Setting in the Education System

The problem of pedagogical goal-setting originates from the formation of the school and reflects the level of development of society.

The article analyzes the degree of research of problems of pedagogical goal-setting from the standpoint of philosophy, sociology, general and social pedagogy. The necessity and importance of a deep analysis of the pedagogical goal setting in the domestic education system is substantiated. Pedagogical goal-setting is defined as a pedagogical category and basic approaches to the interpretation of the essence are analyzed. The main aspects of pedagogical goal setting are specified. It is proved that it is through the pedagogical goal that the system-forming function of pedagogical activity is realized.

It is determined that for the successful construction and further functioning of the education system, it is necessary to form a common pedagogical goal.

The problem of pedagogical goal-setting can and should be solved only taking into account social standards and the level by which the presented problem in pedagogy is determined. It is reported that the implementation of effective teaching and education is possible only if specific goals for the education of the individual in a given society are determined.

Key words: pedagogical goal-setting, education, personality, purpose, society, needs.

Стаття надійшла до редакції 25.09.2017 р.

Прийнято до друку 24.11.2017 р.

Рецензент – д.п.н., проф. Караман О. Л.

УДК 378:3.011.3–051

Е. Р. Заредінова

ДЕФІНІЦІЙНИЙ АНАЛІЗ ПОНЯТТЯ «ОСВІТНЄ СЕРЕДОВИЩЕ ВНЗ»

У контексті модернізації вищої освіти в Україні фундаментального значення набуває проблема створення й реалізації потенціалу освітнього середовища ВНЗ як ресурсу якості професійно-особистісного формування студента. При цьому відомим постулатом методології та

теорії наукового дослідження є положення, що суттєвим показником наукової й практичної зрілості тієї або тієї студії є наявність і обґрунтованість її термінологічного апарату. Тобто, визначення й аналіз провідних понять наукового дослідження є його важливим етапом. До того ж у педагогічній теорії є поширеним явище багатозначності та різноманітності тлумачення термінів, відсутність їх систематизації, зростаюча нерегульованість процесу використання термінів, що, на думку відомих методологів педагогіки В. Краєвського й В. Полонського, ускладнює розробку певних концепцій та технологій. Зазначені складнощі стосуються й феномену освітнього середовища, оскільки, у сучасній науковій літературі зустрічається понад сто його визначень. Отже, окреслені обставини актуалізують необхідність й доцільність дефініційного аналізу поняття «освітнє середовище ВНЗ».

Різні аспекти феномену освітнього середовища вишу досить широко висвітлено у сучасній науковій літературі, а саме: освітнє середовище ВНЗ як педагогічний феномен (О. Артюхіна, Т. Гущина); зміст поняття освітнього середовища (В. Авдєєва); вплив освітнього середовища на формування професійної компетентності фахівця (Г. Полякова); психодидактика освітнього середовища (В. Орлова, В. Панова); діагностика ефективності освітнього середовища (С. Дерябо); експертиза освітнього середовища (С. Братченко); освітнє середовище як чинник психолого-педагогічних ризиків (І. Арендарчук); освітнє середовище як об'єкт управління (М. Братко, В. Дрофа).

Сучасний науковий дискурс репрезентує дослідження широкого кола науковців щодо типів освітнього середовища, таких, як-от: соціокультурне середовище (Ю. Куракіна, Т. Райкіна); акмеологічне середовище (А. Деркач, І. Соловйов); професійне середовище (А. Маркова); освітньо-виховне середовище (В. Мастерова); інноваційне освітнє середовище (Н. Гонтаровська); професійно-креативне середовище (З. Курлянд); креативне компетентісно-розвивальне освітнє середовище (Л. Шкеріна); інформаційно-освітнє середовище (Л. Панченко); контекстне середовище (О. Щербакова), рефлексивно-освітнє середовище (А. Бізяєва), рефлексивно-контекстне освітнє середовище (В. Желанова). Проте при такій ґрунтовній розробленості різних аспектів проблеми освітнього середовища ВНЗ, питання щодо цілісного розгляду сутності поняття «освітнє середовище ВНЗ» є дослідженим недостатньо.

Метою статті є здійснення дефініційного аналізу поняття «освітнє середовище ВНЗ» й виокремлення його суттєвих властивостей.

Етимологія поняття «дефініція» пов'язана з англійським *definition*, що у перекладі означає «встановлення меж», «визначення». У словнику української мови «дефініція» – це «стисле логічне визначення, яке містить у собі найістотніші ознаки визначуваного поняття» [12, с. 259]. Отже, дефініційний аналіз є логічною операцією, що спрямована на розкриття змісту певного поняття. Проте при цьому виокремлюються

лише істотні ознаки, що мають бути достатніми для з'ясування його властивостей та відмежування від інших суміжних понять.

Відтак, у поданій статті дефініційний аналіз буде спрямований на висвітлення суттєвих ознак феномену «освітнє середовище ВНЗ». При цьому у аналітичній роботі будемо базуватися на особливостях розгляду освітнього середовища, які констатовано у дослідженні А. Брушлинського, а саме:

1) освітнє середовище розглядається відносно суб'єкта освіти та тих змін, що відбуваються у культурних механізмах освітньої діяльності;

2) освітнє середовище і суб'єкт освіти – рівноправні, хоча і нерозривні субстанції в реальному житті;

3) важливим стає їх безперервна взаємодія, що відбивається у соціальному конструюванні суб'єктами самого середовища та у побудові практики взаємодії із середовищем;

4) межі середовища рухливі і не визначаються предметністю середовища, вони залежать від здатності суб'єктів освіти вибудовувати комунікативні зв'язки і відносини, спрямовані на розвиток себе й освітнього середовища [2, с. 79].

Таким чином, уважаємо, що представлені позиції відомого науковця доцільно взяти у якості вихідних стосовно нашого дослідження.

Значущими для нас є положення щодо певних ознак середовища, а саме:

1) у середовища відсутні фіксовані рамки в часі й просторі, тобто воно є тілом людського буття, яке постає в якості фігури;

2) воно впливає на всі почуття одночасно;

3) середовище надає не тільки головну, але й вторинну інформацію;

4) воно завжди містить більше інформації, ніж ми здатні переробити;

5) воно сприймається у зв'язку з діяльністю;

6) ми одночасно існуємо в кількох середовищах (М. Черноушек) [13, с. 25].

Отже, беручи до уваги розглянуті позиції, перейдемо до розгляду конкретних дефініцій освітнього середовища ВНЗ. Зауважимо, що, на думку М. Мануйлова, відомого фундатора середовищного підходу, відродження наукових розвідок щодо вивчення проблем педагогічної взаємодії з середовищем, припадає на кінець 70-х років ХХ століття. Розробка середовищної проблематики у цей період пов'язана із науковою діяльністю Ю. Бродського, А. Куракіна, Х. Лійметса, Л. Новикової та ін., які працювали у наукових лабораторіях АПН СРСР та Таллінського педагогічного інституту ім. І. Вільде [6]. Отже, з того періоду й до сучасності питання впровадження ідей середовищного підходу у сучасну вищу освіту не втрачала актуальності. На сьогодні існують такі загальновідомі моделі освітнього середовища, як-от:

- антрополого-психологічна модель (В. Слободчиков);
- комунікативно зорієнтована модель (В. Рубцов);

- еколого-особистісна модель (В. Ясвін);
- екопсихологічна модель (В. Панов);
- психодидактична модель (В. Лебедева, В. Орлов).

Подамо дефініції освітнього середовища суголосно даним моделям.

Так, згідно з визначенням В. Слободчикова, освітнє середовище – це багаторівнева система умов, що забезпечує параметри освітньої діяльності в змістовному, процесуальному, результативному, ресурсному аспектах [11].

Відповідно до наукових позицій В. Рубцова, освітнє середовище розуміється як форма співробітництва (комунікативної взаємодії), яке створює особливі види спільності між учнями та педагогами, а також між самими учнями [10].

В. Ясвін визначає освітнє середовище як систему впливів і умов формування особистості за заданим зразком, а також можливостей для її розвитку, що містяться в соціальному й просторово-предметному оточенні [15].

Трактування освітнього середовища В. Пановим пов'язане з його розглядом як системи педагогічних і психологічних умов і впливів, які створюють можливості як для розкриття інтересів і здібностей, які ще не проявились, так і для розвитку здібностей, які вже проявились, та особистості тих, хто навчається, у відповідності до притаманних кожному індивіду природних задатків та вимогам вікової соціалізації [8].

В. Лебедева, В. Орлов, зосереджуючись на психодидактичних аспектах освітнього середовища, розуміють його як сукупність матеріальних факторів освітнього процесу та міжособистісних стосунків, які встановлюють суб'єкти освіти в процесі взаємодії [5].

Таким чином, у представлених дефініціях зафіксовані основні підходи до визначення феномену освітнього середовища. Інші трактування зосереджуються на його більш вузьких, конкретних аспектах.

Так, Г. Беляєв, у процесі дослідження освітнього середовища у різних типах освітніх закладів, дійшов висновку, що освітнє середовище є системою умов, впливів і можливостей заохочення активності соціального індивіда у напрямі залежно-керованого переходу від діяльності в навчальній ситуації до діяльності в життєвій і професійній ситуації у запропонованих обставинах і відношеннях [1].

За Ю. Кулюткіним, С. Тарасовим, освітнє середовище є сукупністю соціальних, культурних, а також спеціально організованих в освітньому закладі психолого-педагогічних умов, в результаті взаємодії яких з індивідом відбувається становлення особистості [4].

В. Мастєрова, досліджуючи освітньо-виховне середовище вищу, вважає, що освітнє середовище є процесом діалектичної взаємодії соціальних, просторово-предметних і психолого-дидактичних компонент, які утворюють систему координат провідних умов, впливів і тенденцій педагогічних цілей [7].

В. Желанова, у процесі розробки технології контекстного навчання й механізмів її впровадження у рефлексивно-контекстному освітньому

середовищі ВНЗ, визначає освітнє середовище як багаторівневу педагогічно організовану систему умов та можливостей, що забезпечують упровадження професійного контексту в систему підготовки майбутніх учителів початкових класів у ВНЗ, а також сприяють ефективності процесу трансформації навчальної діяльності в професійну [3].

Дослідниця процесу проектування освітнього середовища професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи – О. Ярошинська висвітлює освітнє середовище вищого навчального закладу як «сукупність умов, які впливають на цілеспрямовану взаємодію суб'єктів освіти й забезпечують ефективне функціонування форм, методів та засобів освітнього процесу з метою досягнення цілей його суб'єктів» [14, с. 16].

О. Писарчук у своєму дослідженні, присвяченому проблемі підготовки майбутнього вчителя початкової школи до організації освітньо-розвивального середовища загострює увагу на динамічних аспектах освітнього середовища й розглядає його як соціокультурний простір, у межах якого з різним ступенем організованості здійснюється процес розвитку особистості [9].

Таким чином, здійснений дефініційний аналіз феномену «освітнє середовище ВНЗ», дає підстави вважати, що його визначення є достатньо варіативними. Проте підходи науковців не заперечують один одному, а спрямовані на висвітлення його різних аспектів.

Варто відзначити, що більшість дослідників вважають, що освітнє середовище ВНЗ є сукупністю умов, можливостей, впливів, матеріальних факторів освітнього процесу та міжособистісних стосунків.

Важливим результатом здійсненого дефініційного аналізу є виокремлення суттєвих властивостей освітнього середовища ВНЗ:

- системність й багаторівневність (В. Слободчиков);
- відсутність фіксованих рамок в часі й просторі (М. Черноушек);
- соціокультурна відповідність (Ю. Кулюткін, В. Мастерова, С. Тарасов);
- відкритість, комунікативність, «міжсуб'єктна» спрямованість (В. Рубцов, О. Ярошинська);
- гучкість й варіативність (В. Панов);
- інтегрованість (В. Лебедева, В. Орлов);
- контекстуальність (В. Желанова);
- діяльнісний характер (Г. Беляєв);
- розвивальна спрямованість (О. Писарчук, В. Ясвін).

Відтак, дефініційний аналіз освітнього середовища ВНЗ показав, що досліджуваний феномен є системою різного рівня умов, можливостей та ресурсів об'єктивного та суб'єктивного характеру (соціокультурних, психологічних, дидактичних, просторово-предметних), що цілісно, інтегровано впливають на особистість студента з метою розвитку його особистісного потенціалу у всіх важливих сферах (мотиваційній, ціннісно-смысловій, суб'єктній, комунікативній), формування

професійно-особистісних якостей, готовності до виконання соціальних ролей, а також самореалізації як суб'єкта соціуму і культури.

Список використаної літератури

- 1. Беляев Г. Ю.** Педагогическая характеристика образовательной среды в различных типах образовательных учреждений : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / Беляев Геннадий Юрьевич. – М., 2000. – 157 с.
- 2. Брушлинский А. В.** Проблемы психологии субъекта. – М. : Институт психологии РАН, 1994. – 109 с.
- 3. Желанова В. В.** Контекстного навчання майбутнього вчителя початкових класів : теорія і технологія: монографія / В. В. Желанова. – Луганськ : Вид-во ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка», 2013. – 482 с.
- 4. Кулюткін Ю. Н., Тарасов С. В., 2000** Образовательная среда и развитие личности. Интернет-ресурс. – Режим доступа: http://znanie.org/journal/n1_01/obraz_sreda.html.
- 5. Лебедева В. П.** Школоведческие аспекты моделирования развивающей образовательной среды // В.П. Лебедева, В.А. Орлов, В.И. Панов // Первая российская конференция по экологической психологии : тезисы, Москва, 3–5 декабря, 1996. – М., 1996. – С. 101–103.
- 6. Мануйлов Ю. С.** Теоретические истоки и основы средового подхода в педагогике / Ю. Мануйлов // Школа. – 2009. – №5 (303) – С. 2–3.
- 7. Мастерова В. А.** Воспитательно-образовательная среда вуза как средство развития творческой личности будущего государственного служащего: автореф. дис... канд. пед. наук: 13.00.01 / В. А. Мастерова. – Саратов, 2003. – 16 с.
- 8. Панов В. И.** Психодидактика образовательных систем: теория и практика / В. И. Панов. – СПб. : Питер, 2007. – 352 с.
- 9. Писарчук О. Т.** Підготовка майбутнього вчителя початкової школи до організації освітньо-розвивального середовища : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / О.Т. Писарчук. – Тернопіль, 2016. – 21 с.
- 10. Рубцов В. В.** Основы социально-генетической психологии / В. В. Рубцов. – М. : Изд-во «Институт практической психологии», Воронеж, НПО «Модек», 1996. – 384 с.
- 11. Слободчиков В. И.** Образовательная среда: реализация целей образования в пространстве культуры / В. И. Слободчиков // Новые ценности образования: культурные модели школ. – М., 1997. – Вып. 7. – С. 177–184.
- 12. Словник української мови:** в 11 тт. / АН УРСР. Інститут мовознавства; за ред. І. К. Білодіда. – К. : Наукова думка, 1970 – 1980. – Т. 2, 1971. – С. 259.
- 13. Черноушек М.** Психология жизненной среды : пер. с чеш. / Михал Черноушек ; вступ. ст. Л. А. Китаева-Смыка. – М. : Мысль, 1989. – 174 с.
- 14. Ярошинська О. О.** Теоретичні і методичні засади проектування освітнього середовища професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи : автореф. дис ... д-ра пед. наук: 13.00.04 / О. О. Ярошинська. – Житомир, 2015 . – 40 с.
- 15. Ясвин В. А.** Образовательная среда: от моделирования к проектированию / В. А. Ясвин. – М. : Смысл, 2001. – 365 с.

Заредінова Е. Р. Дефініційний аналіз поняття «освітнє середовище ВНЗ»

У поданій статті розглянуто етимологію поняття «дефініція». Визначено дефініційний аналіз як логічну операцію, що спрямована на розкриття істотних ознак певного поняття. Розкрито логіку дефініційного аналізу поняття «освітнє середовище ВНЗ». Представлено його дефініції відповідно до провідних моделей освітнього середовища, а саме: еколого-особистісної, комунікативно зорієнтованій, антрополого-психологічній, екопсихологічній, психодидактичній. Репрезентовано трактування більш вузьких, конкретних аспектів освітнього середовища ВНЗ. Подано виокремлені в результаті дефініційного аналізу суттєві властивості освітнього середовища ВНЗ: системність й багаторівневність; відсутність фіксованих рамок в часі й просторі; соціокультурна відповідність; відкритість, комунікативність, «міжсуб'єктна» спрямованість; гучкість й варіативність; інтегрованість; контекстуальність; діяльнісний характер; розвивальна спрямованість.

Ключові слова: дефініція, дефініційний аналіз, освітнє середовище ВНЗ, дефініції освітнього середовища ВНЗ, моделі освітнього середовища.

Зарединова Э. Р. Дефиниционный анализ понятия «образовательная среда вуза»

В данной статье рассмотрено этимологию понятия «дефиниция». Дано определение дефиниционного анализа как логической операции, направленной на раскрытие наиболее значимых признаков определенного понятия. Раскрыто логику дефиниционного анализа понятия „образовательная среда”. Представлены его дефиниции в соответствии с ведущими моделями образовательной среды, а именно: эколого-личностной, коммуникативно ориентированной, антрополого-психологической, экпсихологической, психодидактической. Представлено трактование более узких, конкретных аспектов образовательной среды ВУЗа. Подано выделенные в результате дефиниционного анализа наиболее существенные свойства образовательной среды вуза: системность и многоуровневость; отсутствие фиксированных рамок во времени и пространстве; социокультурное соответствие; открытость, коммуникабельность, «межсубъектная» направленность; гибкость и вариативность; интегрированность; контекстуальность; деятельностный характер; развивающая направленность.

Ключевые слова: дефиниция, дефиниционный анализ, образовательная среда ВУЗа, дефиниции образовательной среды ВУЗа, модели образовательной среды.

Zaretinova E. The Definitional Analysis of the Concept „The Educational Environment of Universities”

In the article the etymology of the term „definition” is considered. The definitional analysis is defined as a logical operation, that aimed at revealing

essential features of a certain concept. The peculiarities of consideration the educational environment (according to A. Broushlinsky) are established, namely : the educational environment is considered as for the subject of education and those changes that taking place in the cultural mechanisms of educational activity; the educational environment and the subject of education are equal; the continuous interaction, which is reflected in the social designing by the subjects of the environment and in the building the practice of interaction with the environment. States are represented in relation to certain environmental features: there are no fixed boundaries in time and space in the environment; the environment provides not only the main, but also secondary information; it always contains more information than we can recycle; it is perceived in connection with the activity; a person simultaneously exists in several environments. The logic of definitional analysis of the concept „educational environment of higher educational institutions” is revealed. His definitions are represented in accordance with the leading models of the educational environment, namely: ecological-personal, communicative-oriented, anthropological-psychological, ecopsychological, psychodiactic. The interpretation of more narrow, specific aspects of the educational environment of the university are represented. The essential characteristics of the educational environment of universities are ascertained as a result of definitional analysis: systematic and multilevel; the absence of a fixed framework in time and space; sociocultural conformity; openness, communicative, „intersubjective” orientation; loudness and variability; integration; contextuality; activity character; developmental orientation.

Key words: definition, the definitional analysis, the educational environment of the University, definitions of the educational environment of the University, models of the Educational Environment.

Стаття надійшла до редакції 11.09.2017 р.

Прийнято до друку 24.11.2017 р.

Рецензент – д.п.н., проф. Харченко С. Я.

УДК 005:[339.138:37]

Н. В. Літвякова

МАРКЕТИНГ У СФЕРІ ОСВІТНІХ ПОСЛУГ ЯК УПРАВЛІНСЬКИЙ І СОЦІАЛЬНИЙ ПРОЦЕС

Останнє десятиріччя ХХ століття визначається науковцями як період активного зародження маркетингу, який плавно перейшов у період становлення професійного маркетингу – з початку ХХІ століття і до сьогодні. І сьогодні більшість дослідників намагаються визначити сутність маркетингу як механізму ринкової економіки у сфері освітніх